

**ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ**

В умовах ринкової економіки існує можливість заснування власного бізнесу в різноманітних організаційно-правових формах та формах власності, кожна з яких має свої особливості, переваги та недоліки, в тому числі при здійсненні фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

Так, наприклад, мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства в Україні складає 1250 мінімальних заробітних плат, а для приватного підприємства його розмір не визначено. Фізична особа-підприємець в рамках здійснення власної діяльності взагалі не формує статутного капіталу, може не відкривати банківського рахунку і за певних умов має право на спрощену систему оподаткування і т.д.

На жаль, вітчизняне законодавство часто змінює основні правила організації та ведення бізнесу. Постійне відстеження та аналіз нових вимог до формування фінансових ресурсів, кількості учасників, оподаткування вітчизняних підприємств, є вкрай необхідним, оскільки їх порушення може призвести, в тому числі, і до примусової ліквідації суб'єкта господарювання.

Основам організації та функціонування бізнесу присвячено безліч літературних джерел у сфері економіки та фінансів підприємств, господарського законодавства. Дану тематику розглядали відомі вітчизняні вчені Терещенко О.О., Мочерний С.В., Задихайло Д.В. та багато інших. Але об'єктивно існуючі на даному етапі дослідження не враховують досить кардинальних змін, що відбулися за останній час у вітчизняному законодавстві. Це стосується, зокрема, Закону України «Про акціонерні товариства», «Про збір та облік єдиного внеску...», Податкового кодексу і т.д.

У зв'язку з цим, мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу останніх змін у вітчизняному законодавстві виявити найбільш сприятливу форму для організації та функціонування бізнесу в Україні.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» [1] фінансовою діяльністю є діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства. У зв'язку з цим, досліджуючи особливості фінансової діяльності суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, необхідно сконцентруватися на таких моментах, як: вимоги до заснування бізнесу, розміру та процедури формування статутного та резервного капіталу, мінімальної та максимальної кількості учасників, рівня відповідальності та прав власників; можливостей залучення позикового капіталу; варіантах оподаткування і т.д.

Окреслимо основні об'єкти для дослідження. Господарський кодекс України поділяє всіх суб'єктів господарювання на юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність, та фізичних осіб, зареєстрованих як підприємці [2]. При цьому, під юридичною особою як суб'єктом господарювання розуміються не тільки підприємства, але і банки, страхові компанії, кредитні спілки, інші фінансові посередники. Всі вони можуть належати до різноманітних форм власності, яких в Україні п'ять: державна, комунальна, приватна, колективна та змішана.

В свою чергу, суб'єкти господарювання мають право заснуватися у різних організаційно-правових формах. Треба зазначити, що в Господарському кодексі України немає такого поняття. А перелік організаційно-правових форм, що зазвичай використовується в літературі [3, с. 59; 4, с. 109] і включає в себе: акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне та командитне товариство, - у вітчизняному законодавстві визначено як види господарських товариств, тобто лише тих суб'єктів господарювання, що створені шляхом об'єднання майна з метою одержання прибутку.

З огляду на різноманіття існуючих варіантів організації бізнесу в Україні в даній статті увага буде сконцентрована на особливостях фінансової діяльності фізичної особи – підприємця (далі ФОП), приватного підприємства (далі ПП), акціонерного товариства (далі АТ), товариства з обмеженою відповідальністю (далі ТОВ), товариства з додатковою відповідальністю (далі ТДВ), повного та командитного товариства (далі ПТ та КТ).

За Цивільним кодексом України, фізична особа – людина як учасник цивільних відносин – має право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, за умови її відповідної державної реєстрації у місцевих виконавчих органах. При цьому, фізичними особами – підприємцями можуть бути громадяни України, інших держав, особи без громадянства, старші 18 років, не обмежені законом у правоздатності чи дієздатності [5].

Основними перевагами ФОП є:
спрощена процедура заснування, звітності та ліквідації бізнесу;
спрощений порядок керівництва (підприємець є власником та керівником в одній особі);
можливість провадження діяльності без установчих документів, без формування статутного, резервного фонду, печатки, без відкриття банківського рахунку;
для ФОП не встановлюється ліміт каси;
можливість вибору систем оподаткування: загальна та спрощена (єдиний або фіксований податок).

При цьому, недоліками ФОП є:
повна відповідальність за зобов'язаннями підприємницької діяльності усім своїм майном, в тому числі часткою у праві спільної сумісної власності подружжя,
неможливість допуску до підприємницької діяльності таких категорій громадян, як: військовослужбовці, службові особи органів прокуратури, суду, державної влади, тощо;
неможливість займатися певними видами діяльності: страховою, довірчою, банківською, ломбардною, діяльністю з випуску та обігу цінних паперів, у сфері організації загальної середньої освіти, зв'язку тощо;
труднощі щодо залучення позичкового капіталу та інвестицій, обмежені вартістю належного ФОП майна.

Незважаючи на прийняття у 2011 р. Податкового кодексу України, ФОП поки що мають право на спрощену систему оподаткування. Спрощена система передбачає два варіанти: єдиний або фіксований податок.

На сплату єдиного податку мають право ФОП, кількість працюючих у яких за рік не більше 10 осіб та обсяг виручки не перевищує 500 тис. грн. [6]. Основними моментами цієї системи є наступні. Щороку ці ФОП повинні переформити свідоцтво про сплату єдиного податку. Доходом для ФОП є виручка від реалізації продукції у вигляді фактично отриманих грошових коштів на розрахунковий рахунок або в касу, тому, наприклад, отримані підприємцем дивіденди оподатковуються не будуть.

Згідно останнім змінам у вітчизняному законодавстві на даному етапі ФОП на спрощеній системі має сплачувати щомісяця єдиний податок у розмірі 43% від індивідуальної ставки (20-200 грн.) та єдиний соціальний внесок щонайменше у розмірі 34,7% від мінімальної зарплати [6; 7; 8].

На жаль, Податковий кодекс приніс декілька негативних змін для ФОП на спрощеній системі. Це стосується заборони включення до витрат юридичної особи вартості придбаних у таких ФОП товарів, робіт, послуг, а також неможливості зареєструватися ФОП на спрощеній системі платником ПДВ. Це значно обмежує взаємодію таких підприємців із корпоративними клієнтами, що безумовно позначиться на подальшому розвитку малого бізнесу [9].

Якщо ФОП провадить діяльність з продажу товарів та надання супутніх послуг на ринках, кількість працюючих у якого за рік не перевищує п'яти, а валовий дохід 7000 неоподатковуваних мінімумів (119000 грн.), підприємець, окрім єдиного соціального внеску, сплачує на даному етапі щомісяця фіксований податок у розмірі 90% від індивідуальної ставки (20-100 грн.) [10].

При цьому, в 2011 р. податкове навантаження на таких підприємців було зменшено завдяки скасуванню ринкового збору.

Якщо ФОП не відповідає критеріям спрощеної системи, до нього застосовується загальні принципи оподаткування фізичної особи. За цією системою розмір податків залежить від результативності діяльності підприємця, коли сплачується 15% від чистого оподаткованого доходу як різниці між виручкою та витратами, пов'язаними з господарською діяльністю. Податковий кодекс також передбачив ставку у 17% на різницю між сумою отриманих підприємцем доходів та 10-кратного розміру мінімальної зарплати в Україні. На відміну від спрощенців ФОП на загальній системі сплачують єдиний соціальний внесок як 34,7% від їх чистого доходу.

При цьому, жодних обмежень щодо співпраці із іншими юридичними особами такі підприємці не мають, вони можуть бути платниками ПДВ при досягненні їхнього доходу за рік розміру більше, ніж 300 тис. грн.

Всі зазначені вище особливості, переваги та недоліки відображаються на показниках функціонування ФОП в Україні. Так, за офіційною статистикою в 2009 р. біля 87% загальної кількості суб'єктів господарювання в Україні – це фізичні особи-підприємці (рис. 1) [11]. При цьому, їх частка в загальному обсязі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) складає лише 7% (рис. 2).

На відміну від ФОП, підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

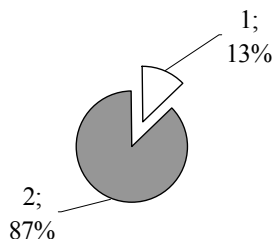

Рис. 1. Кількісна структура суб'єктів господарювання в Україні в 2009 р., %:
1 – Підприємства.
2 – Фізичні особи-підприємці.

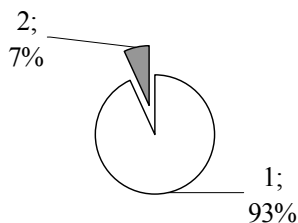

Рис. 2. Структура обсягу реалізації суб'єктів господарювання в Україні в 2009 р., %:
1 – Підприємства.
2 – Фізичні особи-підприємці.

Якщо підприємство є приватним, воно діє на основі власності однієї юридичної особи або декількох громадян (їх кількість не обмежується). Для таких підприємств розмір статутного фонду не встановлений. Власники відповідають за результати діяльності приватного підприємства розміром своїх внесків. Якщо ж підприємство створюється шляхом об'єднання майна юридичних та фізичних осіб, має місце господарське товариство, яке, в свою чергу, може бути організоване як АТ, ТОВ, ТДВ, ПТ, КТ. При цьому, АТ, ТОВ, ТДВ створюються на підставі статуту, а повне і командитне товариство – засновницького договору. Окрім того, господарське товариство, крім ПТ та КТ може бути створене однією особою.

АТ за типом поділяються на приватні та публічні [12]. Окрім різниці у кількості власників (у приватному АТ від 1-100 акціонерів, у публічному – більше 100), ці товариства відрізняються способом розміщення акцій. Приватне АТ може здійснювати тільки приватне розміщення акцій, публічне – за бажанням.

Для АТ встановлено мінімальний розмір статутного капіталу – 1250 мінімальних заробітних плат (у другому кварталі 2011 р. це складає 1 200 000 грн.), який може бути сформований грошовими коштами, майном, майновими і немайновими правами, цінними паперами. При цьому, акціонер повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. АТ має право формувати резервний капітал у розмірі не менше ніж 15% статутного капіталу за рахунок щорічних відрахувань від чистого прибутку (щонайменше 5%).

Лише АТ має право емітувати акції, причому в Україні вони є виключно іменними та бездокументарними. Разом з цим, акції можуть бути простими та привілейованими (25% від статутного капіталу) з відповідними правами щодо управління товариством та отримання дивідендів. Акціонери несуть відповідальність в рамках належним їм акцій.

На відміну від світової практики виплата дивідендів в Україні має здійснюватися виключно в грошовій формі, при цьому підприємство-емітент (не обов'язково АТ, але і ПП, ТОВ) сплачує авансовий внесок з податку на прибуток у розмірі 25% суми дивідендів.

Якщо у приватному підприємстві, як правило, директор і власник є однією особою, то органів управління АТ набагато більше: загальні збори акціонерів; Наглядова рада; правління (дирекція, директор); ревізійна комісія.

Учасники ТОВ несуть відповідальність в межах своїх вкладів, пропорційно розміру яких розподіляється і прибуток товариства [13].

З метою створення сприятливих умов для започаткування та ведення бізнесу наприкінці 2009 р. розмір статутного капіталу ТОВ було зменшено зі 100 до 1 мінімальної зарплати. Таким чином, у другому кварталі 2011 р. він складає всього 960 грн. При цьому, до моменту реєстрації учасникам дозволяється внести не менше 50% вкладу, а решту протягом першого року діяльності ТОВ. Розмір резервного фонду ТОВ є більшим за АТ і має складати не менше 25% статутного капіталу.

Але при цьому, максимальна кількість учасників ТОВ в 2007 р. була обмежена 10 особами. Порушення цієї вимоги може призвести до примусової ліквідації підприємства, в тому числі за

ініціативою органів державної реєстрації. Тому для ТОВ, що створилися з більшою кількістю учасників до введення такої зміни, експертами пропонується декілька варіантів: виключення зайвих учасників внаслідок невиконання обов'язків, перешкодження у досягненні цілей ТОВ; поділ товариства на декілька ТОВ; виділення зі складу ТОВ нового товариства як у вигляді ТОВ, так і у вигляді ПП (кількість засновників фізичних осіб не обмежена); перетворення на АТ; перетворення та кооператив (кількість засновників фізичних осіб має бути більше 50) [14; 15].

Органами управління ТОВ є: загальні збори учасників; дирекція або директор; ревізійна комісія.

Всі зазначені вище характеристики ТОВ стосуються і ТДВ, окрім відповідальності учасників. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного капіталу, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах.

Учасники ПТ, яких має бути більше двох, займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Ведення справ товариства може здійснюватися або всіма учасниками, або одним чи кількома з них. При цьому, учасники не вправі від свого імені та в своїх інтересах здійснювати угоди, однорідні з цілями діяльності товариства, а також брати участь у будь-яких товариствах (крім акціонерних), які мають однорідну з ПТ мету діяльності.

Учасник, який сплатить повністю борги товариства, вправі звернутися з регресною вимогою у відповідній частині до решти учасників, які несуть перед ним відповідальність пропорційно своїй частці у майні товариства.

Власники КТ поділяються на дві групи: учасники з повною та обмеженою відповідальністю. Останніх називають вкладниками, які не беруть участі в діяльності товариства. Вони повинні вносити вклади і додаткові внески, але сукупний їх розмір не повинен перевищувати 50% майна товариства.

Управління справами КТ здійснюється тільки учасниками з повною відповідальністю. При вибутті всіх вкладників КТ може перетворитися та ПТ, а при вибутті всіх учасників з повною відповідальністю, товариство ліквідується.

Треба зазначити також, що підприємства в Україні, незалежно від організаційної форми (ПП, АТ, ТОВ, ТДВ і т.д.) мають право обирати спрощену або загальну систему оподаткування.

Якщо кількість робітників за рік не перевищує 50 осіб та дохід не більше 1 млн. грн., підприємство сплачує єдиний податок: або 10% від доходу, або 6% від доходу із окремою сплатою ПДВ [6]. В 2011 р. ця сума була зменшена по аналогії із ФОП у зв'язку із введенням єдиного соціального внеску. Але і загальна система оподаткування підприємств, незважаючи на необхідність сплати декількох податків, у Податковому кодексі має багато позитивних змін. Це стосується і зменшення переліку загальнодержавних та місцевих податків, зниження ставки податку на прибуток до 16% і ставки ПДВ до 17% з 2014 р., нульової ставки податку на прибуток для певної категорії існуючих та створених після 1 квітня 2011 р. суб'єктів господарювання.

Незважаючи на різноманіття форм організації бізнесу в Україні, кількісний розподіл підприємств по них є досить нерівномірним. Так, у 2009 р. 33,1% від загальної кількості вітчизняних суб'єктів господарювання склали ТОВ; 22,66% – ПП; 2,47% – АТ; 0,16% – ПТ; 0,06% – ТДВ; 0,05% – КТ [11]. На жаль, статистика не надає інформації щодо результативності даних підприємств, тому об'єктивно виявити найбільш сприятливу форму організації бізнесу в Україні залишається проблематичним.

Але проведене дослідження останніх змін у вітчизняному законодавстві надало змогу виявити основні правила, яких мають дотримуватися при організації бізнесу у тій чи іншій формі. Перспективним було б здійснити аналогічний аналіз вимог для започаткування діяльності фінансових посередників, адже, наприклад, у порівнянні із підприємствами комерційний банк в Україні можна заснувати лише у вигляді публічного АТ, а кількість засновників страхової компанії повинно бути більше трьох.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» / Міністерство фінансів України // Офіційний вісник України. – 1999. – № 25. – С. 349.
2. Господарський кодекс України / Верховна Рада України // Голос України від 14.03.2003. – № 49.
3. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [навч. посібник] / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.

4. Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності : [навч. посібник] / С.В. Мочерний, О.А. Устенко, С.І. Чоботар. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 280 с.
5. Цивільний кодекс України / Верховна Рада України // Голос України від 12.03.2003. – № 45.
6. Указ президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» // Офіційний вісник України від 20.07.1998. – № 27.
7. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» / Верховна Рада України // Урядовий кур'єр від 26.08.2010. – № 156.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови КМУ від 16 березня 2000 р.» // Урядовий кур'єр від 30.12.2010. – № 246.
9. Податковий кодекс України / Верховна Рада України // Голос України від 04.12.2010. – № 229.
10. Декрет КМУ «Про прибутковий податок з громадян» / Кабінет Міністрів України // Відомості Верховної Ради України від 09.03.1993. – № 10.
11. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» за 2009 р./ Державний комітет статистики України : [за ред. Жук І.М.]. – Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 670 с.
12. Закон України «Про акціонерні товариства» / Верховна Рада України // Голос України від 05.11.2008. – № 211.
13. Закон України «Про господарські товариства» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України від 03.12.1991. – № 49.
14. Что делать с ООО, у которого более 10 участников // Все о бухгалтерском учете. – 14 февраля 2008 р. – № 15 (1412). – с. 26-27.
15. Зайвий учасник – причина ліквідації ТОВ // Все про бухгалтерський облік. – 14.09.2009. – № 84. – с. 20-21.

Рецензент докт.економ.наук, професор В.В. Горлачук

336.64

*Маргасова В.Г., к.е.н., доцент,
Мостова М.А., аспірант,*

Чернігівський державний інститут економіки та управління

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА РІЗНИХ СТАДІЯХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В процесі становлення ринкових відносин більшість вітчизняних підприємств опинились в ситуації незадовільного фінансового стану. До основних причин такого стану вітчизняних підприємств відносять: високу собівартість продукції, її низьку якість у порівнянні з продукцією закордонних виробників, незадовільну систему збуту та, як наслідок, значне падіння попиту і втрати позицій на ринку. На межу банкрутства перебувають сьогодні і багато підприємств, які не мають змоги вчасно виконувати свої зовнішні та внутрішні зобов'язання. Отже, виживання підприємства у швидкозмінному середовищі оточення є дуже гострою проблемою в Україні. Підприємство, як і будь-яка система незалежно від форми власності, галузі та масштабів діяльності, підпорядковується циклічним законам життєдіяльності. Можливість модифікуватись, переходити на вищі стадії розвитку або ж, навпаки, потрапляти у кризові становища, потребує від підприємства зміни цілей, стратегій та способів їх реалізації.

Вивчення та врахування теоретичних, практичних процесів циклічності розвитку організацій дозволить зацікавленим особам передбачати їх стан у майбутньому, керівникам приймати обґрунтовані управлінські рішення. Важливим та актуальним постає завдання розроблення систем оцінки та управління життєвим циклом підприємства, визначення особливостей кожної його стадії функціонування. Тому управління процесом розвитку підприємства зводиться до управління кожним станом життєвого циклу підприємства.

Моделі життєвого циклу підприємства досліджувалися такими науковцями, як Є. Шершньовою, О. Кузьмінім, Н. Степаненко, І. Мазур, В. Шапіро і т.д. але найбільш поширеними є теорії зарубіжних вчених-економістів Л. Грейнера та І. Адізеса.

На сьогодні при подоланні проблем, що виникають у зв'язку неплатоспроможністю, застосовують так звані методики передбачення можливого кризового явища. Антикризове управління розглядається як самостійний вид професійної діяльності, спрямований на запобігання кризовим явищам та подолання їх у діяльності підприємства. Об'єктом такого управління є кризові явища в діяльності підприємства (виникнення, розвиток, усунення та запобігання). Але, не зважаючи на велику кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених теорії циклічного